

met C. Coombs' *A Theory of Data* meer een ontwikkeling in de richting van kwalitatief onderzoek. De aandacht voor schalingsproblematiek (*unfolding* en MDS; het werken met data van zwakke meetniveaus (nominaal en ordinaal)), de aandacht voor context binnen multi-levelonderzoek, de aandacht voor kwalitatieve variabelen binnen co- en variantieanalyse en de opkomst van logistische regressieanalyse zijn belangrijke zaken die vruchtbare aanknopingspunten bieden in relatie tot kwalitatief onderzoek. Zo is in het methodeonderwijs voor antropologen in Leiden het aanleren van multivariate technieken voor meer kwalitatieve data als Homals en Princals (nu CATPC) vast onderdeel sinds de jaren zeventig. Een dergelijke ontwikkeling binnen een discipline waar van oudsher kwalitatieve methoden centraal staan, geeft een vruchtbare voedingsbodem voor *Mixed Methods*-onderzoek.

- 2 Een tweede opmerking geldt triangulatie. De oorspronkelijke betekenis is het controleren van de data aan de hand van drie onafhankelijke bronnen; het vastleggen van de positie aan de hand van drie peilingen. Als iemand enthousiast vertelt over een nieuwe film, zijn kaartje kan laten zien en als bovendien zijn vrienden bevestigen dat hij bij hen was in de bioscoop, dan is overtuigend bewijs geleverd dat hij de film zelf heeft gezien. In het voorbeeld van Erzberger en Kelle komt deze drievoudige bewijsvoering niet meer tot uiting; het gaat alleen om de vraag of kwantitatief-kwalitatief onderzoek convergerend, complementair of divergerend is. Dat zijn op zich belangrijke vragen maar om hier de toch beladen term 'triangulatie' te gebruiken is ongelukkig.
- 3 De Boer geeft aan dat er in de literatuur een veelheid aan indelingen is voor een typologie van *Mixed Methods*-designs en noemt hierbij een belangrijk gegeven dat *Mixed Methods*-onderzoek in de loop van het onderzoek een ander design kan krijgen. Ik denk dat dit een realistische opmerking is die aangeeft dat we nog ver weg zijn van duidelijke criteria voor wat *Mixed Methods*-onderzoek nu eigenlijk is. Het artikel geeft in ieder geval een paar suggesties voor waar de problematiek naartoe gaat.

Waardoor worden keuzes voor een bepaalde mix bepaald?

Adri Smaling

Fijje de Boer laat zien dat onderzoekers en methodologen de laatste jaren niet hebben stilgezeten met betrekking tot de vraag hoe de verhouding tussen kwalitatief en kwantificerend onderzoek kan worden opgevat. In het korte bestek van haar artikel konden natuurlijk slechts enkele aspecten van de problematiek aan de orde komen. In mijn reactie wil ik nader ingaan op de gecompliceerdheid van de keuze voor een bepaalde mix bin-

nen een onderzoeksproject voor de verschillende onderdelen en fasen van zo'n project. Hierbij beperk ik me tot de pragmatische of pacifistische benadering van de combineerbaarheid van kwalitatief en kwantificerend onderzoek, zoals Fijgie de Boer die bespreekt. Paradigmatische tegenstellingen zullen wel altijd een rol blijven meespelen, waarbij subjectieve en irrationele factoren van psychologische, sociologische en pedagogische aard werkzaam zijn, maar deze tegenstellingen laat ik hier onbesproken, omdat zo'n bespreking hier te ver zou voeren.

Alle niet-paradigmatische factoren die kunnen meespelen bij de keuze van methoden en de uitwerkingen ervan noem ik samen de pragmatische keuzeruimte. Hierin onderscheidde ik eerder (1992, 1994) een zestal, respectievelijk een achttal dimensies, maar inmiddels wil ik dat aantal uitbreiden tot tien, namelijk:

- *De onderzoeker of het onderzoeksteam*
Hierbij spelen bijvoorbeeld de ervaring, scholing en paradigmatische voorkeur een rol. Sommige onderzoekers kiezen vrijwel altijd voor gestandaardiseerde vragenlijsten, andere zo veel mogelijk voor directe observatie.
- *Het object van studie, studievoorwerp of onderzoeksdomein*
Als het om personen gaat, zal de competentie van die onderzochte personen een rol spelen in de keuze van methoden. Denk bijvoorbeeld aan vreemdtaligen, hardhorenden, jonge kinderen, enzovoort.
- *De situatie waarin het object zich bevindt*
In publieke ruimtes zul je bijvoorbeeld gemakkelijker onopgemerkt kunnen observeren dan in directiekamers van bedrijven.
- *De vraagstelling waarmee het object wordt onderzocht*
Als je wilt weten hoe vaak een bepaald gedrag of een bepaalde voorkeur voorkomt, zul je dat gedrag of die voorkeur operationeel moeten definiëren en tellingen moeten verrichten, ook al ben je paradigmatisch voorstander van kwalitatief onderzoek.
- *De doelstelling van het onderzoek*
Hierbij onderscheidt men vaak kennis- of theoriegericht onderzoek versus praktijkgericht onderzoek. Bij praktijkgericht onderzoek, zeker wanneer dat actieonderzoek is, zal men veelal de voorkeur hebben voor een kwalitatieve benadering.
- *De condities of omstandigheden waarbinnen het onderzoek moet worden uitgevoerd*
Een daarvan is de beschikbare kennis over het onderwerp. Als die erg beperkt is, ligt een exploratief onderzoek voor de hand. Andere condities zijn beschikbare tijd en middelen die beperkingen opleggen aan de hanteerbare methoden (*quick and dirty* of lang, diepgravend en uitvoerig verantwoord met alle mogelijke validiteitscontroles).
- *Het publiek*
De wensen van eventuele opdrachtgevers, leden van redactiecommissies en anonieme referenten, bijvoorbeeld, kunnen een aanzienlijke invloed hebben.
- *De participatiegraad*
De mate waarin onderzochten en andere belanghebbenden (*stakeholders*) als een soort medeonderzoekers deelnemen aan het onderzoek, kan veel uitmaken voor de methodekeuze.

– *Het tijdpad*

In een gegeven onderzoekscontext met deadlines kan hetzij een kwalitatieve, hetzij een kwantitatieve aanpak, hetzij een bepaalde menging het meest adequaat zijn. En de menging kan in de verschillende fasen van een onderzoek ook verschillend zijn.

– *De sterkte-zwakteverhouding tussen opties*

Welke sterktes en zwaktes hebben de diverse onderzoeksvormen, zoals besproken door Fijgje de Boer, die in een bepaalde onderzoekscontext in aanmerking komen? En hoe valt een vergelijking op basis hiervan uit?

Zo gezien wordt ten slotte de keuze voor een bepaalde mix minstens bepaald door een tiental dimensies. Pragmatisch gezien is de vraag niet zozeer of er kan worden gemixt, maar welke methode of combinatie van methoden optimaal is, in methodologische en andere opzichten (bijvoorbeeld in politiek opzicht), gelet op de besproken dimensies.

Literatuur

Smaling, A. (1992). De pragmatische ruimte: paradigmatische en pragmatische elementen in de methodenkeus. In A. Smaling, & F. van Zuuren (Red.), *De praktijk van kwalitatief onderzoek. Voorbeelden en reflecties* (pp. 164-182). Amsterdam/Meppel: Boom.

Smaling, A. (1994). The pragmatic dimension. Paradigmatic and pragmatic aspects of choosing a qualitative or quantitative method. *Quality & Quantity*, 28, 233-249.

Een gat in de markt

Fred Wester

Zou er voor het mixen van methoden een nieuwe *methodologische* benadering nodig zijn? Ik denk het eigenlijk niet. Misschien dat er wel nieuwe theoretische invalshoeken moeten worden toegepast om de resultaten van verschillende methoden in een kader te kunnen interpreteren, maar methodologisch? Op voorhand zou ik het niet weten, maar ik schat in dat elke methodologische benadering voor elke methode wel een plaats heeft. Dat is niet altijd een prominente plaats, maar dat is wat anders.

Kun je *methods* mixen? Ik denk dat de geschiedenis van de wetenschap vol zit met het mixen van methoden en technieken. Volgens mij werd grofweg voor 1960 in de sociologie alles zo'n beetje gemixt. De oude Blumer heeft in 1930 heel wat afgeteld bij de analyse van de opstellen die hij door jongeren liet schrijven over de films die ze hadden gezien. Sorokin liet zijn medewerkers teksten lezen, beoordelen en rangordenen om te bepalen welk waarheidssysteem in elke eeuw sinds de Grieken dominant was. Er werd geteld, gemeten, beoordeeld en geïnterpreteerd en niemand die er een probleem van maakte dat er *methods* werden gemixt.

Wat mij in de bijdrage van Fijgje de Boer opvalt, is dat de door haar besproken auteurs het vooral hebben over het mixen van kwalitatieve en kwantitatieve methoden/technie-